

Անհրաժեշտ բոլորէնքերում ճանապարհորդական զիտողութիւնները տեղի են ապրիս՝ հայ երկրի մասին տեսութեանը: Լինչը երկու անգամ է այցելել Հայաստանին. 1893—94 թ. և 1898: Գրքի բնագիրը լոյս է ընծայուել 1900 թ. մինչև այդ ժամանակն էլ գրականութիւնը նկատողութեան է առնուած: Այն՝ ինչ որ երևացել է վերջին տասն տարիներում, հեղինակը չէր հարող ի նկատի ունենալ, իսկ ռուսերէն հրատարակութիւնը հարկաւոր չէ համարել լրացնել: Թէ այս հանգամանքը և թէ այն, որ Լինչը չգիտէ ռուսերէն, նիւթը մի քիչ հնացած է երևում, մանաւանդ պատմական ուսումնասիրութիւնները մէջ:

Պրոֆ. Ն. Մառի վաստակներն մասին հեղինակը միայն ի լրոյ գետէ (տ. I. եր. 483), մինչդեռ դրանք բոլորովին տակն ու վրայ են արել մեր տեղեկութիւնները Սինի քաղաքակրթութեան և Բագրատունիների շրջանի պատմութեան մասին: Վանի քաղաքակրթութեան մասին Մ. Նիկոլսկու ռուսումնասիրութիւնները ըստ երևութին նոյնպէս յայտնի չեն հեղինակին, եթէ գիտէ էլ, երկրորդ աղբիւրից, Բելքի և Լեմանի վաստակներից, գիտէ: Հարկ չը կայ ասել, որ նա տեղեկութիւն չունի ռուսաց աւելի պակաս և աւելի ինքնուրոյն վաստակների մասին:

Հրատարակիչները, որ ըստ երևութին, ոչինչ չեն խնայել բնագրի բոլոր ճոխութեամբ ի լոյս ընծայել գիրք, միայն մի բանի վերայ հոգս չեն տարել, որ թարգմանութեան խմբագրութիւնը յանձնուած լինէր մեր յայտնի արևելագէտներից մէկին: Այն ժամանակ գիրքը կը լինէր գիտութեան վերջին խօսքը: Սակայն, կրկնում ենք, այժմեան իսկ ձեռք, նա Հայաստանի մասին ռուս գրականութեան մէջ պատուաւոր տեղ կը բռնի:

Յ. Ա. Ե.

II

Հայերէն հին արձանագրութիւնը Սիմֆերոպոլում.

«Արարատ»-ի այս տարուայ առաջին համարի մէջ տպուած էր Սիմֆերոպոլի հնադարանի հայերէն հին արձանագրութեան բովանդակութիւնը այնպէս, ինչպէս այն կարգացել է պ. Խ. Յովհաննիսեանը:

Յաւելով պէտք է ասել, որ պարոնի կարգացածը ուղիղ չէ. այս բացատրում է, ի հարկէ, այն հանգամանքով, որ նա ձեռքի տակ չի ունեցել յաջող էստամպատներ:

5 սիւնակից բաղկացած արձանագրութիւնը նա կարդում է այնպէս, կարծես դա բաղկացած լինէր 4 սիւնակից, այսինքն՝ միացնում է առաջին երկու սիւնակները, որոնց համապատասխան տողերը կարդում է անընդհատ: Այդ երկու սիւնակներից, որոնք շատ եղծուած են, կարելի է հասկանալ, թէ խօսւում է Այպիքէի մասին, որի ամուսինն է գրողը: Ամուսինները շատ են ուղում արու զաւակ ունենալ, որ և ունենում են: Բայց՝

Արու որդիս այս ծնանի

Յետ ծննդեան աւուրց Ի-ի

Գնա մանէ հող տապանի:

Երրորդ սիւնակի սկզբի 1½ տողը անհասկանալի է. յետոյ շատ պարզ է, որ երեւի կնոջ

. խելքն նվազի

Բայց ես գերիս աստ ոչ էի

Կոստանդնուպօլիս համբաւն առի

Եղուկ այնր նոր լսեցի

Զկողակիցն իմ ի տապանի

Զհեր գլխոյս փետատեցի

Նմանեցայ խելագարի:

Զորրորդ սիւնակի առանձին տառերը հեշտութեամբ կարդացւում են, բայց կապակցական իմաստ համարեա՝ չի դուրս գալիս:

Հինգերորդը ջարդուած է բոլորովին:

Յամենայն դէպս հաստատ երեւում է, որ համաձայնակ հիւանդութեան տեղ չըկայ՝ ինչպէս կարծում է պ. Խ. Յ.—ը: Նրա դուրս բերած յատուկ անուաններից կայ միայն Այպիքէն:

Նրա խելքնազ անուան տեղ պարզ կարդացւում է խելքն նվազի. Կոստանդինոս պէտք է կարդալ Կ. Պօլիս. Ղուկաս=եղուկ այնր. Հերգալ=գիեր գլխոյս. Սափեսասես=փեսասեցի: Նրա յիշած միւս յատուկ անուաններն էլ, որքան գիտենք, ծանօթ լեզուներից ոչ մէկի մէջ էլ չեն գործածւում:

Սխալւում է նա, երբ գտնում է զսմաս (պարսկերէն ճահատագիր) բառը:

Արձանագրութեան ընդհանուր իմաստը հասկանալի է մեր բերած հատուածներից:

Միակ արժէքաւոր եզրակացութիւնը, որ կարելի է հանել այս արձանագրութիւնից, այն է, որ Արիմի հայերը առևտրական յարաբերութիւններ են ունեցել Պօլսի հետ:

Սիմֆերոպօլ.

Վարդան Բաքիևան